

Ковтун Н.М. "Умови абсолютного добра" як основа теомомної етики М. Лоського // Толерантність як соціогуманітарна проблема сучасності: II Міжнародна науково-теоретична конференція (17 грудня 2009 року): зб. матеріалів / за заг. ред. Сауха П. Ю.– Житомир: Видавничий центр ЖДУ імені Івана Франка, 2009. – С. 102-105.

Н. М. Ковтун,
старший викладач кафедри філософії
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

"Умови абсолютного добра" як основа концепції теомомної етики М. Лоського.

Стан людства на початку XXI століття можна визначити як глобальну світоглядну кризу: це простежується в руйнуванні усталених ціннісних орієнтирів, зниженні моральної культури суспільства, ціннісній невизначеності. Запобігти наростанню світоглядно-духовної кризи можна лише через моральне вдосконалення людини, поширення основних категорій гуманізму як засадничих цінностей співжиття індивідів. З огляду на це актуальним є дослідження етичної проблематики у творчості російського мислителя XX ст. Миколи Лоського. У його головній праці з теорії моралі "Умови абсолютного добра" (1949) обґрунтовується концепція теомомної моралі, дається системний аналіз основних етичних категорій та умов моральності у людському суспільстві. Термін "теомомна етика" позначає один з підходів у теорії моральності, згідно з яким основні принципи етики узгоджується з Божою волею. У концепції теомомної етики М. Лоський заперечує відносність моральності і стверджує етичний абсолютизм, обґрунтовуючи наявність єдиного абсолютного морального ідеалу – Бога.

Російський мислитель формулює головний моральний закон у формі категоричного імперативу, котрий відповідає двом заповідям Ісуса Христа: 1) люби Бога більше, ніж себе; 2) люби ближнього свого так само, як себе. Втілення категоричного імперативу можливе лише через практичне застосування ідеалів християнської етики у повсякденному житті. Дотримання моральних норм за М. Лоським зумовлене глибоким духовними підґрунтям – почуттям любові – любові до Бога, до інших людей, інших народів, любові до обов'язку і закону, любові до науки. З огляду на це вирішальне значення в моральному житті людини належить не обов'язку чи свободі волі, а внутрішньому переконанню особистості. Виводячи як основу моральності почуття любові, М. Лоський дотримується ідей "соціального християнства" (В. Соловйов, С. Булгаков, М. Бердяев), згідно з якими принципи християнства слід застосовувати не лише у сфері особистих відносин, а й у побудові суспільних інституцій.

Розмірковуючи над проблемою функціонування моральності російський мислитель визначає основні умови цього процесу. Головною умовою моральності він називає існування абсолютних цінностей – добра, краси, істини, свободи. Буття Бога і цінності є неподільними, так само як кожний субстанційний діяч є не лише буттям, а й цінністю, котра втілена в ньому як в ідеалі абсолютної досконалості. Виходячи з ідей ієрархічного персоналізму, М. Лоський, вважає, що всі субстанційні діячі здатні сприймати ідеали абсолютної досконалості, однак не всі з них здатні керуватися ними свідомо. "Справжні" субстанційні діячі (наприклад, людина) володіють свободою волі і здатністю до пізнання абсолютних цінностей. Натомість потенційні субстанційні діячі (електрони, атоми, мінерали, рослини, тварини) мають лише висхідні можливості для морального розвитку. Однак потенціал їх розвитку необмежений – вони можуть еволюціонувати, виходячи з теорії перевтілень, до "справжніх" субстанційних діячів та істот ще вищих.

Можливість розвитку потенційних субстанційних діячів заснована на феномені передсвідомості як "нормативній ідеї", як внутрішньому підґрунті особистості. Власне

"нормативна ідея" – це основа субстанційного діяча, котра навіть після фізичної смерті залишається цілісною і незмінною, переходячи на інші рівні існування. Згадана "нормативна ідея" є своєрідним зразком Царства Божого, саме з цієї причини будь-який субстанційний діяч на будь-якій стадії розвитку прагне як до моральної досконалості до Бога. У залежності від градації субстанційних діячів передсвідомість функціонує по-різному. Якщо передсвідомість повністю зумовлює вчинки потенційних особистостей, то поведінка справжніх субстанційних діячів визначається взаємодією передсвідомості і моральної свідомості. Саме наявність моральної свідомості і свободи волі є однією з головних відмінностей справжніх субстанційних діячів від потенційних. Якість моральної свідомості залежить за М. Лоським від процесу морального розвитку. У деяких справжніх особистостей моральна свідомість майже нерозвинута, оскільки після аморальних вчинків вони відчувають лише дражливу непевність і зовсім позбавлені каяття. А відтак, моральна свідомість з'являється лише на достатньо високому рівні розвитку духовності.

Як вже зазначалося центральною категорією у етиці М. Лоського є категорія "любові". Саме на любові базується внутрішня єдність людських істот, вона є основою становлення моральної свідомості. Любов – втілення внутрішнього зв'язку всіх субстанційних діячів, котра формується в результаті наявності єдиносутності субстанційних діячів. Власне єдиносутність як відображення ідеї іманентності всього всьому є другою необхідною умовою існування моральності. Слід зауважити, що концепція єдиносутності М. Лоського співзвучна російській філософії всеєдності (В. Соловйов), в межах якої простежується критика індивідуалізму західноєвропейської філософської традиції. Розірваність між "Я" і світом, між суб'єктом і об'єктом, зокрема у філософії Г. Лейбніца, була певним чином подолана концепцією єдиносутності М. Лоського. В теомній етиці російського мислителя знімаються кордони між окремим субстанційним діячем і світом в цілому. Як джерело свободи волі субстанційний діяч є своєрідним буттям в собі, але як носій відсторонених ідеальних форм він належить до єдиносутності світу.

Свобода волі за М. Лоським є третьою необхідною умовою моральності. Вона постає невід'ємною іманентною сутністю всіх субстанційних діячів. Саме наявність свободи волі є головною відмінністю справжніх субстанційних діячів порівняно з іншими формами буттєвості (відсторонені форми ідеального буття, ідеї, універсалії). Поряд з цим субстанційні діячі володіють різним ступенем свободи волі. Потенційні субстанційні діячі (протони, електрони) обмежені найелементарнішими проявами свободи волі – можливостями механічного руху, притягування і відштовхування. Свобода волі людини має також обмежений характер, вона втілюється у соціальній сфері через свободу дії, у сфері психології через свободу вибору, і на формальному рівні через свободу воління. Саме свобода воління забезпечує субстанційному діячеві різні варіанти поведінки на основі позитивних чи негативних цінностей. Одночасно свобода волі є джерелом сили, на основі якої відбувається ціннісний вибір і формується морально зумовлена поведінка особи.